

УДК 801.8

Г. В. Онкович

*професор кафедри гуманітарних дисциплін і мовної підготовки
Київського медичного університету,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)*

Н. О. Мавдрик

*викладач Мар'є-Дмитрівська загальноосвітньої школи
Софіївського району
Дніпропетровської області (Україна)*

ТВОРЧІ МОЖЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ АБЕТКИ З ТЕКСТІВ, ДЕ ВСІ СЛОВА НА ОДНУ ЛІТЕРУ

В статті йдеться про творчі можливості «Української абетки з текстів, де всі слова — на одну літеру», представлений у мережі Фейсбук. Матеріали віртуальної сторінки стали основою посібника «Абетковий дивограй: тавтограми, монофони...». Це колективна праця, котра поєднала в собі твори однойменної спільноти й користувачів Всесвітньої мережі. Матеріали сторінки і посібника доцільно використовувати в освітньому процесі для збагачення словникового запасу, поліпшення ораторської майстерності й розвитку мови та мовлення.

ТВОРЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ УКРАИНСКОГО АЛФАВИТА ДЛЯ ТЕКСТОВ, ГДЕ ВСЕ СЛОВА НА ОДНУ БУКВУ

В статье говорится о творческих возможностях «Української абетки з текстів, де всі слова — на одну літеру» в сети Фейсбук. Материалы виртуальной страницы стали основой пособия «Абетковий дивограй: тавтограми, монофони...». Это коллективный труд, объединивший произведения одноименного сообщества и пользователей Всемирной сети. Материалы страницы и пособия целесообразно использовать в образовательном процессе для обогащения словарного запаса, улучшения ораторского мастерства и развития речи.

UKRAINIAN ALPHABET FOR TEXTS, WHERE ALL WORDS IN ONE LETTER

The article shows the creative possibilities of «Ukrainian Alphabet for texts, where all words in one letter» on Facebook. The materials of the virtual page became the basis of the handbook «Абетковий дивограй: тавтограми, монофони...». This is a collective work that brings together the works of the community of the same name and the users of the World Wide Web. The materials of the page and manuals are purposefully used in the educational process to enrich vocabulary, improve oratorical skills and develop speech.

Навчально-методичний посібник «АБЕТКОВИЙ ДИВОГРАЙ: тавтограми, монофони...» — це колективна праця, котра поєднала в собі твори однойменної спільноти й користувачів Всесвітньої мережі. Ідея створити УКРАЇН-

СЬКУ АБЕТКУ, де тексти на кожную букву складались би зі слів на одну літеру, народилася у Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти. Ініціатива викликала неабиякий інтерес (<https://www.facebook.com/groups/1640075546056506/?fref=nf>). Подібні тексти потрібні для поліпшення вимови, набуття власного стилю мови, поліпшення власного мовлення.

До віртуального колективу авторів долучилися представники з різних регіонів України й поза її меж. До старшого покоління творців віртуальної Абетки — українських педагогів-новаторів (Ольга Сирота, Ольга Криворотенко, Наталя Немировська. Людмила Малюта, Галина Запорожченко, Наталія Фокіна) — долучалася унікальна творча молодь. От тільки кілька імен — Лілія Прозорова, Лілія Майборода, Сніжана Бутко (Тимченко), Олена Жигайло, Наталя Запольська... Ольга Криворотенко, наприклад, надіслала інформацію і тексти своїх колег — учителів української мови та літератури з Донецької області Тетяни Літвінової та Олени Янченко.

У прикладах Абетки переважають тексти, створені техніками монофону й тавтограми. Моноф́он (від грец. *monos* — «один єдиний» та *phone* — «звук») — коротка оригінальна розповідь, кожне слово якої починається з однакового звуку (літери), що обирається за бажанням автора монофону. Його різновидом є тавтограма — вірш, усі рядки якого починаються однією й тією самою буквою. Монофон пишеться на певну тему, це не просто набір речень, різних за змістом й має нараховувати не менше, ніж сто слів (для початківців) лише на один конкретний звук, використання інших звуків забороняється; службові слова можуть починатися на будь-які звуки, але повинні бути односкладовими (або двоскладові). Наприклад «в», «у», «на», «до», «поряд», «і», «та» тощо; слова, що використовуються в тексті монофону декілька разів враховуються в кількісному співвідношенні тільки один раз (це при визначенні кількості слів). Монофон сприяє розвитку відчуття ритму, розширює словниковий запас, систематизує слова за звучанням, класифікує за аналогією [<http://blogonika.ru/tehniki-razvitiya-rechi/>].

Тавтогра́ма (від грец. *ταὐτό* «те саме» + *γράμμα* «буква») — літературна форма: текст, всі слова якого починаються з однієї і тієї ж букви. Частіше зустрічається в поезії, проте такі тексти відомі й у прозі. Зазвичай, носить ігровий, жартівливий характер. Їх часто зустрічають у літературі для дітей, з педагогіки. Відомі тавтограми серед дитячих віршів, часто у вигляді скоромовок: - Пилип прилип, прилип Пилип. Пилип плаче. Пилип посіяв просо, Просо поспіло, Пташки прилетіли, Просо поїли; — Побіля Прокопа паляниці пекла; — Поля поле поливає, поле й переполює.

Тавтограми, як і монофони, здатні емоційно поліпшити мову, ширити словниковий запас і допомогти авторові відчутти смак свободи творчості.

Наприклад, варіанти використання монофонів: 1) читання текстів, бажано – вголос, тоді досягається максимальний ефект; 2) написання власних монофонів, що також досить ефективно [1]. До тавтограм звертались різні автори. Серед них є такі, котрі працюють із тавтограмою систематично. Вражають і змістом, і обсягом, і словниковим наповненням тексти вчительки Любові Сердуніч із Хмельниччини.

Майже повністю створено поетичну Абетку з текстів, де всі слова на кожную літеру Наталі Nataliya Hammouda, тернопільчанки з Тунісу. От один із її текстів: БУКВА «З».

*Замітала зима заметілі, завивали завії завіхри,
ЗасипАла замети-завади. Загребла, загорнула, загай.
Заховала, змотала-зім»яла, заслонила замерзлим загір»ям,
Закувала засніжену землю заспівала :»Засни, засинай».*

*Засвітились засріблено зверху забудови зненацька знищілі.
Задзвеніли закохані зорі. Заблищали, заграли, зійшлись,
Закружляли... застигли... змовчали, захмелілі, згорілі, зітлілі,
Задивившись замріяно-згубно, заіскрилися, знов зайнялись...*

Збілочка Ніни Багнюк (Ліна Вересень) «Словоцвітів дивний світ» містить дев'ять пейзажних, психологічних і філософських етюдів, в яких кожне слово починається на одну літеру. До речі, пані Ніна «образилась» за букву «Б», з якої не починаються слова в українській мові, і написала: «Не претендую ні на що. Просто подумала: можливо, ця літера також має шанс?» Запропонувала текст, який може стати поштовхом до нової мовної гри — писати тексти, де всі слова закінчуються на одну літеру.

СУТЬ ВІДНАЙДІТЬ
МимохідЬ, мимохіть
Біль століть днесЬ храніть,
Єдність, вірність бережіть,
Суть, міць віднайдіть!

ЛінЬ-байдужість гетЬ женіть!
ЮнЬ знанЬ-умінЬ учіть,
МитЬ натхненЬ ловитЬ спішіть.
ЛишенЬ любіть, творіть, пишіть!

© Ліна ВЕРЕСЕНЬ (Ніна БАГНЮК)

Видання не тільки відтворює наявний лексичний запас авторів, а й ілюструє багатство української мови, представляє авторські новотвори, стає поштовхом для розвитку словотворчості учасників україномовної спільноти.

До творців текстів — літераторів, бібліотекарів, учителів, просто любителів Слова — долучилися діти — Шапран Анастасія, Якубовська Ольга, Новохотько Анна Вони — учениці учениці 8 А класу Новоград-Волинської ЗОШ № 2 з Житомирщини. Смак до такої мовотворчості прищепила їм вчителька Ірина Рожок, теж автор посібника. Отже, колективний «дитячий» твір:

СЕРЕДА

Сьогодні середа. Сашко, син Сан-Санича, скликав своїх сусідів сомів святкувати свято. Сусіди Сашка спочатку сумнівались. Соми сиділи. Сонце сідало. Сашко сумував. Сусід Сан-Санича сом Семен співчував Сашкові, схотівшись, спонукав сусідів святкувати. Сім сомів сиділи, святкуючи свято: Сан-Санич, Семен, Сашко, Степан, Сергій, Святослав, Святогор. Святковий стіл складав Сашко — сосиски, суші, сухофрукти, сливовий сироп, суп, сік, салат, солодоці. Сім сомів споглядали Сашковий сад. Степан, спочиваючи, сопів, Сергій сьорбав сливовий сироп, Святогор співав серенаду, Святослав складав сонет. Сімом сомам сподобалось святкувати свято!

Тексти, виконані у формі різних технік, створюються інколи як мовні ігри, їх використовують на курсах підвищення акторської майстерності для вивчення технік розвитку мови, при навчанні студентів творчих і педагогічних професій. Вони поліпшують дикцію і вимову, розширюють словниковий запас, формують стиль мовця, розсувають горизонти ораторської майстерності й сприяють розвиткові мови та мовлення. Проте цікаві й інші техніки. Проілюструємо кілька з них.

Брахіколон — всі рядки з одного складу. Це — типово футуристичні за поетикою тексти. Як приклад мовної гри вчителька початкових класів Олена Жигайло створила брахіколон на літеру «В»:

Віл
Весь
Вік
Всім
Віз
Віск.
Він
Вдень.
Вніч
Віз
Все
Віз.

Були випадки, коли текст, представлений автором коментувався учасниками спільноти у такій спосіб, що всі слова у коментарі теж були на одну літеру. Так, «оповідка для дітей» учительки початкових класів Турківської школи

№ 1 Львівської обл. Тетяни Гребенюк з використанням коментарів колег до тексту став оповідкою для дорослих. Відредагована, вдосконалена влучними веселими висловлюваннями, «перчинками» від Lesja Basha, Катерини Кілянчук, Тетяни Чернышенко, Nataliia Mavdryk колективна жартівлива оповідка має у посібнику такий вигляд:

ВАРЧИНІ ВИШНЕВІ ВАРЕНИКИ (оповідка для дорослих)

Вікторкового вечора Василева Варка варила вишневі вареники. Вміло вимішувала, виспівувала, виліпляла великі вареники, вкладаючи вишні...

Василь вигулювався вулицею, вгледів Варчине вікно...

Варилися вареники... варилися... Вийняла Варка вареники, виклала виступитися.. Вхотив Василь великого вишневого вареника, вибіг, втік... Варка взяла вареху, вхопила Василя, вибила, відібрала вареник. «Вибитий» Василь втікав воротами... Василь верещав, вибачався... Вмовив Варку віддати вареника.

Весела Варка віддала Василеві вечеряти всі вареники. Василь Варку величав, вихваляв... Виїв всі вареники, вибирав вишні, вимастив вишнями вуса, витерся...

Ввечері вдягнулися, вийшли вулицею вдвох вигулятися.. Вирішив Василь висватати Варку. Варка верещала, вселилася від Василевої витівки...

Вусами викрученими всміхався Варці Володька, вареників вистачало всім... Варка — вигадлива... Варка — вибаглива... Вередлива Варка вибрала Володьку. Володька — військовий. Василь — ветеринар...

Василь Володьку вислідив, відлупцював. Варку відібрав! Володька втік в Вінницю. В Вінниці Володька вислідив Вальку. Валька вабить всіх великими вухами. Великі вуха — вада. Всі величають вухатою. Варто виправити ваду, врізати вуха... Володька влюбився, вженився... Володька — везучий, вухата Валька — везуча. Вдало відгуляли вечірку. Вирощують виноград, виробляють вино, випивають вишнячок, вимішують вінегрет. Вигодували веприка. Веселяться!!!! Вродили Вітьку, Ваську, Віроніку, Василину, Віталія, Вадима, Валерія. Все винні вишневі вареники...

...Василь Варку виціловував)) Висватав Василь Варку, Відгуляли весілля... Всі веселилися, виспівували, витанцьовували... Василь волею володів. Він Варку вимагав вечора витримати. Вдалий веселий весільний вечір! Вночі Василь Варці вичитував власні вірші...

Варка вранці встала весела, вихваляла Василя.

Варка — вража відданиця))))

Всьому винні вишневі вареники! Вареники всюди, всякчас всім втіху віють. Вдалих вам всім веселих вечорів!!! Варіть вишневі вареники!!! Варто!

Не залишився без уваги і текст-жарт «Оцінка» від учительки української мови та літератури Ольги Криворотенко з Дніпропетровщини:

ОЦІНКА

Ользі остогидло озвучувати огидні оцінки. Ольга обміркувала, обдумала, озирнулася, осміхнулася, осмілилася омріяне оприлюднити, оцасливила одинадцятикласників оцінками одмінними!

Коментарі на сторінці не забарилися: Одначе одмінники оддячать Ользі. Отримають оцінки одмінні оцього оцінювання. Обиратимуть одну освіту. Освічені особи — основа Отчизни. Ото Ольга обрадується! (Мавдрик Наталя), От обрадували Ольгу! (Ольга Криворотенко), Ото такі обдарування. Ото так Ольгу одна оцасливила одначе (Мавдрик Наталя), Отакими окрасами обсипаю охапками обдаровану особистість! Одпочивайте! Оздоровлюйтесь! Обнімайтесь! Оцасливліюйтесь! (Ольга Криворотенко). Дехто з авторів створив надзвичайно ніжні образки. Читаєш — і дивуєшся, як таке можна побачити у слОвнику на одну букву? От кілька прикладів:

ЗИМОВІ ЗАБАВКИ

Залетіла завірюхою зима! Закружляла, засипала, замела!

Задоволена... Зайчиків забачила... Засміялась, засніжила, завихрила! Здивовано заблимали зорі — засоромилась, заспокоїлась зима. Знає: зараз забаганки заборонені. Забавниця!

Запольська Наталія

ЛАКОМКА

Липень. Ліс літній лопотів легким леготом.

Лагідно листочки літували.

Лоскотун лопушкуватий лагодився ласувати льодяниками. Лунко леться літрами лимонад!

Ляпота! Лакомка лісова. Ліщинка.

Лопушанчик легкодухий лежма ледачкував.

Липучий лизунець! Ланіта лиже, лапками лопоче.

Ласоці липневі. Літується. Леститься. Лакоминка!

Немировська Наталія

САМОТНІСТЬ

Сплелися спориші. Сиротливим старцем схилився самотній сонях.

Скрючена слива сколихнулася. Сипалися скупими сльозами сухі синенькі сливки. Сполохано скрикнула сорока. Стиха скриплять стерті східці. Спіткнулася стара, сива Санька. Спинилася. Слова скінчилися, стихли співи. Схудла стомлено сунеться сінями. Сліпо споглядає сірі стіни, стелю світлиці. Сонцеликі святі сполотніли. Скиглять сичі, степом снують сови. Стемніло. Сама.

Сирота Ольга

«Мовна гра» в інтерпретації бібліотекарки Лесі Шмигельської (Леся Олександр) — представлена поезією «Слово», яка складається із чотиривіршів, слова в кожному — на одну букву. За епіграф слугує рядок поета Анатолія Мойсієнка «Сім слів, сім струн, сім сріберних сотань...»

СЛОВО

*Серед скрижалі смутку серця стуки,
Світанок стріну сріблом стоголосим.
Світ споконвічно світиться словами.
Сім слів. Сім струн. Сім сивочолих смутків.*

*Лиманом ллються ласки лебедині,
Лілове літо ліпить ліру липі.
Латає лихо ліліпут-лакей
Лапатим листям літніх лотерей.*

*Осанна осені. Оголена образа
Обвінчана оковами, осанна.
Осінні обціловані оази,
Одвічні обрїю огні обітовані.*

*Валторна, вечір, ватра, вітер, вальс —
Віч-на-віч, вдруге, втретє, вп'яте, всоте.
Вже вкотре віршем вимолила вас,
Взамін вернула впевненість вже вкотре.*

*Обкрадені, облатані. Одні
Обточені, обтесані обрубки.
Одушевлять окрилені онуки
О одержимі оди огняні!*

*Сім слів. Сім струн. Сім сивочолих смутків...
Л. Шмигельська*

Або «Монофонята» (коротенькі монофони про природу) селекціонера, кандидата сільськогосподарських наук Андрія Гагіна з Білоцерківської дослідно-селекційної станції:

ДЖЕРЕЛЬЦЕ

*Добрий день — дзвенить джерельце
Дивним дзвоном до душі.
До дібров десь донесеться
Дивним докором дощів.*

«Літо» з циклу «Пори року» Ірини Кулаковської з Чернігова:

ЛІТО

*Літо лащить лямкими лілями,
Лопотить лапатим лататтям,
Лоскоче листавим любистком.
Лавірує лавандовими лабіринтами.
Лине легесенький лепет липи.
Лементують лякливо ластівки.
Лисніють лазурово-лілові люпини.
Лється ланами, луками літепий легіт.
Літні лестоці.
Літня лагода.
Літні любощі.
Літня легковага.*

У представленому Посібнику всі тексти, в т. ч. і за названими формами, — зі слів на одну літеру. Навіть твори, виконані у техніці діаманти, коли для роботи з поняттями протилежними за змістом, використовується віршована форма з семи рядків, перша і остання з яких, — поняття з протилежним значенням: 1-й — тема — іменник; 2-й — означення — два прикметники; 3-й — дія — три дієслова; 4-й — асоціації — чотири іменника; 5-й — дія — три дієслова; 6-й — означення — два прикметники; 7-й — тема — іменник [<https://julija-savenko.jimdo.com/%D0%BD%D0%B0>] [2].

От приклади діаманти від Olga Syrota й Ірини Рожок:

Olga Syrota

СВІТАННЯ

*світлооке, сонячне
спалахуюче, стверджуюче, створююче
сходження, світ, слава, справдження
смеркаюче, спотворююче, спопеляюче
сліпе, сумне*

СМЕРКАННЯ

Ірина Рожок

ПЕРЕМОГА

*прекрасна, показова
проспівана, показана, перечитана
піднесення, подарунок, поступ, правда
проплакана, прихована, призабута
прикра, підступна*

ПОРАЗКА

Цікаво, що рядки діаманти можна читати «навпаки»: починати з останнього рядка — вийде текст з протилежним значенням.

Пропонуємо «лінгвістичні ігри» з використанням інших форм. Серед творів нашої збірки немає сенканів, штрихів, словникових кубів — над ними автори ще працюють. А це можуть бути тексти за такими «параметрами»:

Лінограма (від др. грец. λειπογράφματος, «зневажати буквою») — літературний прийом, суть якого полягає в написанні тексту без використання в ньому якоїсь однієї літери. Історія таких творів розпочинається в Давній Греції, коли було створено гімн Деметрі, без використання букви «сігма» σ, оскільки автор мав проблеми з вимовою відповідного звуку.

Словниковий куб — прийом для проведення словникової роботи як випереджувальне індивідуальне або групове завдання для кращого розуміння нових слів, понять у шести площинах: 1) значення слова; 2) походження; 3) спільнокореневі слова; 4) сполучення зі словом; 5) синоніми, антоніми, омоніми; 6) афоризми або прислів'я зі словом.

Сенкан — «білий вірш», в якому синтезовано інформацію. Це — невеликий слоган з п'яти рядків, в якому: 1-й — тема — іменник; 2-й — опис — два прикметники; 3-й — дія — три дієслова; 4-й — відношення (особисте ставлення автора сенкану до предмету чи об'єкту) — фраза з чотирьох слів; 5-й — синонім до першого рядка — іменник.

Штрихи — текст складається з кількох рядків, де 1-й — один іменник; 2-й — два прикметники; 3-й — три дієприкметники; 4-й — чотири дієслова; 5-й — п'ять прислівників або дієприслівників; 6-й - складносурядне або складнопідрядне речення за темою (<http://blogonika.ru/tehniki-razvitiya-rechi/>).

Як свідчить аналіз досліджень і практичних матеріалів зі творення текстів на одну літеру, подібна абеткотворчість використовується фахівцями з початкової школи і дошкілля — логопедами, вихователями, учителями, шкільними педагогами і викладачами мови та літератури, викладачами культури мовлення і риторики, на заняттях з розвитку творчих умінь і навичок майстрів пера, акторської майстерності та ін. Посібник прислужиться вчителям української мови, філологам, студентам і всім, не байдужим до Слова.

Заклик «УСЯ АБЕТКА!» Ліна Вересень розкриває як абревіатуру — Унікальне Словесне Явище: Антологія Багатоголосся Ефектних Тавтограм Колективу Авторів. Зазначимо, що сторінка (медіапродукт) в мережі фейсбук «Українська абетка з текстів, де всі слова — на одну літеру» перебуває у стані постійного творення, а відтак можна й надалі вести мову про подібні колективні й авторські одноосібні Абетки для дітей і дорослих із текстів, де всі слова — на одну літеру.

Велику роботу по упорядкуванню посібника провела вчителька початкових класів Мар'є-Дмитрівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Софіївсь-

кого району Дніпропетровської області Наталія Мавдрик. Її креативний підхід до використання мережі допоміг авторам творенню текстів у різних поетичних формах, оскільки приклади «витягнуті» нею з тенет Інтернету, стали поштовхами для творчого пошуку багатьох авторів.

Робота з матеріалами посібника може стати ефективним засобом активізації уваги й творчих здібностей студентів і учнів, сприяти засвоєнню теоретичних знань про мову, безпосередньо залучаючи до творення текстів у різних формах і жанрах у вигляді мовної гри.

Список основних джерел

1. Цікава розповідь про незвичайні можливості української мови // Сурма. Ко-зацький журнал. – Режим доступу: <https://surmasite.wordpress.com/2016/01/30/%D1%86%D1%96%D0%BA%D0%B0%D0%B2%D0%B0-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D1%96-%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D0%BB/>. – Дата доступу: 02.03.2018. [Вернуться к статье](#)
2. Діаманта // Світ літератури Химинець А. А. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://svitliteraturu.com/board/interaktivni_metodi/quot_diamanta_quot/2-1-0-115. – Дата доступу: 03.03.2017. [Вернуться к статье](#)